

Fialova kritika Carnapa a Popperův „Mýtus rámce“

(Ad J. Fiala: *Poznání, pravda a nutnost I. a II., Vesmír 79, 264 a 332, 2000/5 a 6*)

PETR BRODSKÝ
JIŘÍ Š. CIESLAR

První část článku J. Fialy byla věnována historii a filozofii Vídeňského kroužku, který byl pravděpodobně nejradikálnějším, nejmasovějším a nejorganizovanějším hnutím scientně orientovaných filozofů ve 20. století. Se základními názory a nejdůležitějšími osobnostmi hnutí seznamuje stručně, ale obsažně. Je autorem nad jiné povoláním, který má již za sebou rozsáhlou publicistickou, a především překladatelskou činnost (jde o práce z logického empirizmu, analytické filozofie a kritického racionalizmu). Jeho zásluhy o informovanost českého čtenáře, po dlouhá desetiletí poměrně izolovaného od světa, lze jen stěží dostatečně ocenit. Omezíme se však na polemiku s těmi jeho názory, které pokládáme za poněkud diskutabilní.

Pseudověda a pozitivistická metafyzika nemají nic společného

J. Fialovi nelze vytknout, že by byl neopozitivistům, popřípadě logickým empiristům (jak se členové Vídeňského kroužku a jejich přívrženci nazývali) nějak přehnaně nakloněn. Zdá se, že jeho sympatie směřují spíše k filozofům typu T. S. Kuhna, P. K. Feyrabenda či k soudobým epistemologickým postmodernistům (relativistům). Nicméně věcná část jeho kritiky filozofie Vídeňského kroužku (pomineme-li zjednodušené asociace typu: *vědecké pojetí světa = vědecký světový názor = zákaz studia dětem svobodně myslících rodičů*) je pravděpodobně všeobecně akceptovatelná. (Domníváme se, že by ji akceptovali i sami členové kroužku v dobách, kdy ještě byli naživu.)

Podezření vzbuzuje pouze autorovo tvrzení, že se neopozitivisté pokoušeli vést ostrou demarkační linii mezi „skutečnými vědami“ a pseudovědami. V dostupné literatuře jsme nic podobného nenašli. Důležitější ale je, že současný význam slova pseudověda nemá nic společného s neopozitivistickou metafyzikou. Pseudovědy obvykle neprodukují tvrzení neopozitivisticky smysluprázdná (tedy tvrzení principiálně neverifikovatelná), ale tvrzení nedostatečně verifikovaná, tedy ne dost prokázaná, popřípadě dokonce prokazatelně (se značnou dávkou důvěryhodnosti) chybná. Smysluprázdná tvrzení by ani nebylo možno popírat.

Osobně nás ovšem poněkud iritoval autorův názor, podle nějž vlastně logičtí empiristé (tím, že svůj postoj formulovali v precizní, a tudíž principiálně vyvatitelné podobě) vlastně spáchali intelektuální sebevraždu. Podobně (velmi nepopperiánské) hodnocení je asi těžko slučitelné s tím, že se pisatel vedle Kuhna a Feyrabenda hlásí také k Popperovi.

Zajímavější a podstatně diskutabilnější je autorovo paušální „spláchnutí“ filozofie Rudolfa Carnapa. Carnap byl autor velmi plodný a spíše hledající než dogmatický. Jestliže dospěl k názoru (popř. byl někým přesvědčen), že jeho teorie má závažné nedostatky, buď ji usilovně revidoval, nebo přišel s novou. Splétat do jediného uzlu Carnapovy teorie z různých desetiletí a polemizovat pak s takovým uzlem je tedy něco podobného, jako kdybychom argumentovali

Kresba © Vladimír Jiránek

PO TĚHLE PILULCE POCÍTÍTE NEZKROTNOU TOUHU PO VZDĚLÁNÍ...

proti Bohrově (kodaňské) interpretaci kvantové mechaniky poukazem na nedostatky jeho modelu atomu z druhého desetiletí 20. století.

Nelegitimitnost takového způsobu argumentace je zvláště markantní ve Fialově kritice Carnapovy teze, že věty mohou mít smysl jen uvnitř jazykových systémů a rámců.

Carnap třicátých let ...a Carnap let padesátých

Máme před sebou Carnapův fundamentální traktát z r. 1950 *Empiricismus, sémantika a ontologie*, přesněji řečeno jeho slovenský překlad, který vyšel v 9. dílu *Antologie z diel filozofov* v r. 1968.

Na s. 320 v paragrafu *Jazykové rámce* se praví: *Keď chce niekto hovoriť vo svojom jazyku o nejakom novom druhu entít, musí zaviesť určitý systém nových postriedkov hovorenia, podriadený novým pravidlám; tento postup budeme nazývať konštruovaním jazykového rámca pre novo uvažované entity.*

Na rozdíl od 30. let Carnap r. 1950 již nechce budovat nový jazykový systém „na zelené louce“, nechce se zbavovat „škváry historických jazyků“ (za což ho kritizuje J. Fiala). Uvědomuje si, že nový jazykový systém musí být vnořen do „jazyka mluvčího“, tedy do přirozeného jazyka (např. češtiny, němčiny či čamakovštiny).

A není divu. V r. 1950 uplynuly již téměř dvě desetiletí od doby, kdy se Carnapovi jako jednomu z prvních svěřil K. Gödel s výsledky, z nichž mimo jiné vyplývalo, že ani něco tak na první pohled průzračného jako jazyk matematiky nelze budovat bez pomoci přirozeného jazyka.

Daleko větší nespravedlnosti se ale Jiří Fiala vůči Carnapovi (alespoň Carnapovi z r. 1950) dopouští, když hovoří o tom, že nový jazykový rámec má být stanoven „námi“. Carnap zcela jasně říká, že nový rámec pro nové entity si vytváří sám mluvčí. Mluvčí také rozhoduje o tom, co v novém rámci má či nemá smysl, my jako posluchači se pouze vyptáváme. Ob-

DISKUSE

RNDr. Petr Brodský (*1939) vystudoval Matematicko-fyzikální fakultu UK. V Ústavu termomechaniky se zabýval numerickým a nenumerickým řešením mechanických systémů. V současné době se zabývá finančním poradenstvím.

Jiří Š. Cieslar (*1982) studuje na Arcibiskupském gymnáziu.

razně řečeno, hovoří-li na nás mluvčí maďarsky, snažíme se od něj něco o maďarštině dovědět.

Krátce řečeno, zdá se, že Jiří Fiala zásadně odmítá reflektovat životaschopnější Carnapovy koncepte a místo toho tvrdošjně bije do dávno spolehlivé neživé mrtvolky verifikačního a syntaktického empirizmu 30. let.

Jednu věc je ale nutno Filaovi přiznat. Carnap si kontinuálně udržuje skepsi vůči představě, že když někdo něco říká, je automaticky jasné, co tím myslí. Carnap očividně nespolehá ani na to, že to musí být jasné alespoň samotnému mluvčímu. Proto po mluvčím požaduje informace o jeho rámci, tedy o jazykovém systému, jehož prostřednictvím hovoří. Jestliže se mu takové informace v uspokojivé míře nedostane, jestliže je zahrnován externími (tedy mimo-systémovými) otázkami či sděleními, pak Carnap z éry *Empiricismu, sémantiky a ontologie* již netvrdí, že jde o smysluprázdný blábol, ale pouze praví, že neví, o čem je řeč.

Carnap i zde – a v tom je také kontinuita – považuje tradiční otázky filozofické metafyziky za typicky „externí“. Hovoří v této souvislosti o otázkách, které si nekladou „ani prostí lidé, ani vědci, ale pouze filozofové“.

Co existuje doopravdy?

Existují „doopravdy“ čísla, propozice, vědecké zákony či jiné abstraktní entity? Existují ve smyslu noetického realizmu? Carnap říká, že otázce nerozumí. Pokud se nás někdo zeptá, zda existují sudá čísla mezi deseti a dvaceti, pak v rámci jazyka aritmetiky jakž takž víme, o čem je řeč. Známe pravidla hry na otázky a odpovědi, v jejichž rámci lze určit, které odpovědi jsou platné či pravdivé a které nikoli. Carnap v této souvislosti hovoří o interních otázkách či odpovědích.

Ptáme-li se ale na noetickou realitu čísla, pak se zřejmě nacházíme mimo rámec jazyka aritmetiky.

Obdobně je tomu v oblasti, kterou Carnap nazývá svět věcí, časoprostorově uspořádaný systém pozorovatelných věcí a událostí.

Existuje v Čechách hora vyšší než Sněžka či ve sluneční soustavě planeta větší než Země? Takovou otázku pokládá Carnap za srozumitelnou v rámci jazyka světa věcí. Existuje jakási alespoň nepsaná dohoda o tom, podle jakých pravidel rozhodujeme v rámci jazyka světa věcí o pravdivosti či nepravdivosti odpovědí. Jde opět o interní otázku jazyka světa věcí.

Co ale když se nás někdo zeptá, zda tento svět věcí – tento pozorovaný vesmír, země, život, lidé, vše kolem nás – „doopravdy“ existuje? Zda je reálný ve smyslu noetického realizmu?

Carnap opět otázce nerozumí, vnímá ji vzhledem k subjazyku světa věcí jako externí. Ptá se snad tazatel, zda náš svět není pouhým snem? A co by taková otázka vůbec znamenala?

Mezi našimi snovými světy a světem bdělým existuje mimo jiné jedna důležitá asymetrie. Před velkým nebezpečím v bdělém světě do snů natrvalo uniknout nelze. Naopak před nebezpečím ve snu lze probuzením uniknout velmi snadno.

Existuje nějaký superbdělý svět, který by měl podobnou vlastnost vůči našemu světu bdělému? Existují postavy našeho bdělého světa v tomto superbdělém světě, anebo v něm zmizí jako supersnové přeludy? Existuje nějaký superbdělý svět druhého řádu, popřípadně celá posloupnost? Je noetický realizmus totožný s vírou v neexistenci superbdělých světů, anebo jde o něco jiného? A o co?

Pokud nám tazatel – ať již jde o noetického realistu, idealistu, popřípadě prostě o člověka hledajícího – nevysvětlí, co má svou otázkou na mysli, nebo pokud z něj takové vysvětlení nějak nevypáčíme či nevypátráme, pak bychom si podle Carnapa místo hledání odpovědi měli přiznat, že otázce nerozumíme. Z hlediska nám známého jazyka jde o otázku externí.

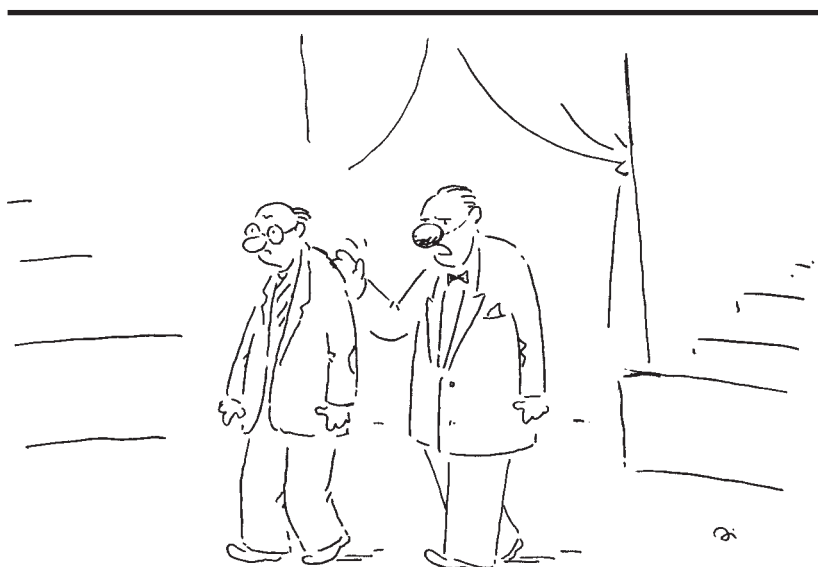
Při svém odmítání koncepte jazykového rámce se Fiala oprávněně odvolává na Poppera, a to na jeho esej *Mýtus rámce*. Na Poppera se ale odvolává i v souvislosti s tepáním neopozitivizmu 30. let. Tvrdí, že Popper „ukázal“ neudržitelnost pozitivistické demarkace metafyziky jako nesmyslu. Podívejme se na tuto záležitost blíže. V daném případě půjde spíše o Popperovu epistemologii vyloženou v jeho stěžejním díle *Logik der Forschung*. Pokusme se zjistit, co vlastně Popper na toto téma „ukázal“.

Na počátku je ale nutno upozornit na jednu důležitou věc. Exaktně formulované deduktivní teorie (a Popperova logika vědeckého zkoumání má některé rysy, které nás opravňují ji do této kategorie řadit, byť s jistými výhradami) nebývají vždy poslušnými otrokyněmi svých autorů.

Tak např. obecná teorie relativity má důsledky, které jsou v příkrém rozporu s některými Einsteiny názory. Einstein byl přesvědčen o platnosti jedné varianty Machova principu. Ukázalo se ale, že obecná teorie relativity tvrdí něco jiného. (Pro ilustraci: Podle Machova principu je případ rotujícího kolotoče v nerotujícím vesmíru ekvivalentní případu nehybného kolotoče v rotujícím vesmíru. Podle obecné teorie relativity působí na pozorovatele v obou případech různé síly.) Observační testy zatím soustavně dávají za pravdu Einsteinově teorii. Proti Einsteinovi.

Popper ve své epistemologii označuje za metafyzická taková tvrzení, která nejsou empirická. Empirická jsou ta, která jsou falzifikovatelná, tj. která mají neprázdnou třídu potenciálních falzifikátorů. Tak např. tvrzení „Zítra bude pršet“ má potenciální falzifikátor „Zítra nebude pršet“. Naproti tomu tvrzení „Zítra bude nebo nebude pršet“ žádný potenciální falzifikátor nemá.

Je nutno si ale uvědomit, že z hlediska popperovské demarkace jsou empirická také věty matematiky (bez ohledu na to, jaký měl v této souvislosti osobní názor sám Popper), neboť

O VAŠICH NÁZORECH NA SOUČASNÝ SVĚT SI PROMLUVÍME ZÍTRA. TEĎ BĚŽTE – A BAVTE PUBLIKUM.

tyto věty mívají neprázdnou třídu potenciálních falzifikátorů.

Problém je v tom, že empirická jsou i tvrzení, která bývají tradičně zařazována do metafyziky. Tak např. potenciálním falzifikátorem základního tvrzení noetického idealismu (solipsizmu) je postoj noetického realizmu (a naopak). Ze stejných důvodů je empirické tvrzení „existuje Bůh“ apod.

Měsíc jako krychle ementálu

Popper neopozitivistům oprávněně vytýkal (a také v tom je jeho větší exaktnost), že pokud si vlastním způsobem vymezili význam slov smysl a nesmysl, nemohou pak s těmito slovy zacházet, jako by si stále zachovávala svůj běžný jazykový význam, tedy jako by nesmysl byl automaticky něčím nic neznamenajícím. (Pro ilustraci: Nikdo nám nemůže zabránit, abychom definovali Měsíc jako kteroukoli metrovou krychli ementálského sýra. Nemůžeme pak ale jedním dechem tvrdit, že Amstrong přistál na Měsíci, neboť Měsíc v naší teorii není totéž co Měsíc v běžném jazyce.) Právě záměny tohoto druhu se neopozitivisté evidentně dopouštěli.

Na rozdíl od nich Popper nenazývá metafyziku nesmyslem, tvrdí naopak, že má velmi dobrý smysl (zřejmě v běžném jazykovém významu slova), zároveň ji ovšem svou demarkací zatlačuje do tak „nesmyslných“ pozic, že by mu to neopozitivisté mohli závidět.

To je zřejmě důvod, proč široká veřejnost (navzdory všem Popperovým protestům) pokládá jeho princip logické falzifikovatelnosti za úspěšné (na rozdíl od neopozitivistického) oddělení smyslu od nesmyslu. (Tato úspěšnost je zajišťována nejen záměnou verifikovatelnosti za falzifikovatelnost, ale také tím, že se Popper na rozdíl od neopozitivistů zcela distancoval od senzualizmu.)

V čem vlastně spočívá „dobrý smysl“ tvrzení *Zítرا bude anebo nebude pršet?* Snad v tom, že si věštírna v Delfách podobnými tvrzeními po staletí dobře vydělávala a že v tomto směru měla spoustu úspěšných předchůdců, současníků i následovníků? Myslíme, že by bylo srozumitelnější, kdybychom řekli, že i vyslovování nesmyslných či bezobsažných tvrzení může mít pro někoho praktický význam.

Nakonec je ještě třeba poznamenat, že i tvrzení „Zítرا bude anebo nebude pršet“ je nefalzifikovatelné pouze za předpokladu platnosti dvouhodnotové logiky.

Ještě k problematice jazykových rámců

Na rozdíl od „Logiky vědeckého zkoumání“ se Popper v „Mýtu rámce“ nepokouší budovat nějaké systematické epistemologické kvaziexaktní teorie. Jeho text je psán běžným nešroubovaným jazykem a esejistickým stylem, to mu ale nijak neubírá na přesvědčivosti. Vášnivě, i když kultivovanou formou protestuje proti pravdivostnímu relativizmu, odmítá kuhnovskou nesouměřitelnost paradigmát a příbuzné koncepce, které chápe jako součást soudobé renezanace iracionality. Říká výslovně, že vítězství této koncepce vědy, jak je popsána v původní, nerevidované verzi Kuhnovy *Struktury vědeckých revolucí*, by znamenalo konec vědy takové, jak ji známe, konec tradice založené Thaletem a Anaximandrem a obnovené Galileim.

Z této formulace by se snad dalo usuzovat, že Popper má na mysli nejen vědu v užším slova smyslu, ale i samotnou filozofii jako specifickou formu kritického myšlení, která se kdysi zrodila v ionském Řecku ve Zlatém městě Milétu.

JSTE SI JIST, ŽE VAŠE HLAVA JE SÍDLEM
ZDRAVÉHO ROZUMU?

RADEŽI SE ZEPTĚJTE ODBORNÍKŮ

Kresby © Vladimír Jiránek

Popper, jak je zřejmé z jeho eseje, opravdu vidí kořen relativizmu v koncepci rámce. A v této souvislosti je možné pokládat jeho traktát i za polemiku s Carnapem, přestože Carnapa (na rozdíl od Kuhna) v této souvislosti nikde nejmenuje a navzdory tomu, že sám Carnap by ze soudobého relativizmu pravděpodobně spíše zvrátil, než by se s ním ztotožnil.

Přesto se domníváme, že ve skutečnosti Popperova argumentace samotnou koncepcí jazykového rámce a pravdy vztahované k tomuto rámci nepochybně. Ve všech příkladech, které Popper uvádí, je „souměřitelnost“ obsahů jednotlivých rámců zajišťována existencí společného širšího „nadrámce“.

Živé bytosti mají mnoho společných reflexí světa

Popper to sám vlastně přiznává, když říká, že racionální kritická diskuse s představiteli jiných kultur, jiných paradigmát, jiných rámců nám pomůže dostat se ven z našeho vězení, i když se tímto způsobem dostaneme vlastně pouze do nějakého širšího společného „vězení“. I to je ovšem pro všechny zúčastněné strany přínosné.

Podstata situace spočívá v tom, že živé bytosti mají mnoho společných problémů i reflexí světa. Zásah kulkou z pistole je nepříjemným zážitkem pro Čecha, Čiňana i pro eskymáckého psa. Smrt zůstává smrtí a život životem ve všech kulturách a z hlediska všech (lidmi užívaných) rámců. Proto při diskusi mezi odchovanci různých rámců je v principu vždy možno nalézt nějaký společný nadrámec a vzhledem k tomuto nadrámci vztahovat společná kritéria pravdy i nepravdy.

Můžeme shrnout: Popper argumentuje přesvědčivě, když popírá nesouměřitelnost názorů formulovaných uvnitř různých jazykových rámců (a samozřejmě i kultur, paradigmát, teorií atd.). Podle našeho názoru se ale mýlí, jestliže se domnívá, že kvůli tomu musí odmítnout samotnou koncepci pravdy vztahované k jazykovému systému či rámci, a mýlí se i v názoru, že jeho argumenty takové odmítnutí podporují. □

LITERATURA

Vesmír 77, 524–527, 584–587, 644–647, 698–699, 1998

Antológia z diel filozofov – Logický empirizmus a filozofia prírodných vied, Bratislava 1968

Rudolf Carnap: Problémy jazyka vědy, Praha 1968

Popravdě řečeno, čekal jsem spíše polemiku s druhou částí svého textu *Poznání, pravda a nutnost*. Ta je totiž opravdu mnohem kontroverznější, zvláště v té velice zkratkovité podobě, v níž jsem Lukaszewiczovy názory na nutnost podal. Dokonce si ani nemyslím, že by se mi to moc podařilo. Jenže jen trochu pečlivější výklad by zabral tolik stránek, že by to Vesmír stěží unesl. Odpověď na kritické poznámky k první části, zvláště na obhajobu pozdního Carnapa proti Popperovi, jsou naštěstí mnohem jednodušší.

Hned na začátku kritické části je jedno jazykové nedorozumění. Jde o slovo *svém*. Ocituji znovu pasáž Carnapovy stati *Empiricismus, sémantika a ontologie*, tentokrát z českého překladu (R. Carnap: *Problémy jazyka vědy*, Praha 1968, s. 223): „Přeje-li si někdo mluvit *svým* jazykem o novém druhu entit, musí zavést systém nových způsobů vyjadřování, podřízený novým pravidlům; budeme nazývat tuto proceduru konstrukcí lingvistického systému pro nově uvažované entity.“¹⁾ Vlastně je vše obsaženo v tom, jak se naložilo se zvýrazněním kurzivou. V citaci jsem změnil Carnapovo zdůraznění do podoby, v níž je tato pasáž citována oběma autory.

Carnapovo zdůraznění je opačné: v kurzivě není „svým“ ale „systém“ („rámec“). „Svým jazykem“ totiž nemíní, že budeme mluvit, jak nám zobák narostl (třeba česky), ale že si musíme *zkonstruovat nový zobák*. Ostatně je to tam explicitně řečeno. Nic se zásadně nezměnilo; kdo tomu nevěří, ať prostě pokračuje ve čtení citovaného výboru. Nu a Carnapův „princip tolerance“ říká, že si nový zobák můžeme zkonstruovat, jak se nám zachce – ovšem za předpokladu, že to bude varianta zobáku Carnapova: když se nás zeptá na nějakou naši větu, musíme ji být schopni přeložit do carnapovštiny; jinak řekne: „nerozumím“. Kdysi jsem slyšel pěknou variantu principu tolerance: Je jedno, jaký programovací jazyk používáte, ovšem za předpokladu, že je to Pascal. A někteří si pamatujeme, že vedoucí roli mohla zastávat kterákoli politická strana, za předpokladu ovšem, že to byla KSČ.

Ocituji jinou pasáž z polemiky: „Daleko větší nepravdivosti se ale Jiří Fiala vůči Carnapovi [...] dopouští, když hovoří o tom, že nový jazykový rámec má být jednou provždy stanoven námi. Carnap

zcela jasně hovoří o tom, že nový rámec pro nové entity si vytváří mluvčí sám.“ Tak zaprvé: nikde se v mém článku neobjevuje obrat „jednou provždy“, pochybují rovněž, že by se něco podobného vyskytvalo u Carnapa. A že je vytvářen „námi“, potvrzují autoři hned v následující větě (pokud ovšem nemyslí „námi“ sami sebe). Hezká je také představa, že když na nás někdo mluví maďarsky, snažíme se od něho o maďarštině něco dozvědět. Zkusili jste si to někdy třeba na ulici nebo na nádraží v Budapešti?

Ostatní je jen důsledek těchto chybných zdůraznění a jiných přehlédnutí. Reprodukci Carnapova výkladu se zabývat nebudu. Místo toho jen krátce ke Gödelovi: Nevím nic o tom, že by Gödel někde zvláště hovořil o nutnosti budování jazyka matematiky s pomocí přirozeného jazyka. Mezi Gödelovými filozofickými eseji, které jsem uspořádal a přeložil,²⁾ je jeden, který je výslovnou polemikou s Carnapem, totiž text pro carnapovský sborník *Je matematika čistou syntaxí jazyka?* (Nikdy nebyl odeslán k publikaci; v uvedeném výboru je dokonce ve čtyřech variantách.) Gödelova odpověď Carnapovi je NE. V článku hovořím o třech zásadních NE Carnapovi: 1. Gödelovu NE v matematice, 2. Popperovu NE v oblasti (nejen) empirických věd, 3. Lukaszewiczovu NE v oblasti modální nutnosti (Lukasiewicz ale o Carnapovi a Vídeňském kroužku nehovoří explicitně). Tolik ke Carnapovi. Přejdeme k Popperovi, teď už vskutku heslovitě.

Opravdu si myslíte, že „Popper... označuje za metafyzická taková tvrzení, která nejsou empirická“? Že tedy „metafyzický“ = „neempirický“? Nebo je to jen neobratnost vyjadřování? Opravdu si myslíte, že by Popper někde hovořil o falzifikaci *singulárním* tvrzení – např. tvrzení „Zítřka bude pršet“? (Mimočodem „Zítřka bude pršet“ není *nyní* ani pravdivé, ani nepravdivé; co na tom tedy chcete *nyní* „falzifikovat“?) Je nutno si ale uvědomit, že z hlediska popperovské demarkace jsou empirické také věty matematiky (bez ohledu na to, jaký měl v této souvislosti osobní názor sám Popper), neboť tyto věty mívají neprázdnou třídu potenciálních falzifikátorů: s takovými falzifikátory matematických věd se setkáváme u zkoušek z matematiky a nebývají bohužel potenciální. Nebo si snad myslíte, že by matematickou větu bylo možno vyvrátit nějakým empirickým singulárním tvrzením? Asi máte nějaké osobní pojetí popperovských potenciálních falzifikátorů a svérázné pojetí matematiky. Dosvědčuje to i vaše tvrzení, že potenciálním falzifikátorem solipsizmu je postoj noetického realizmu a že z téhož důvodu je empirické tvrzení „existuje Bůh“. Vše je to zřejmě o nějakém jiném Popperovi, kterého neznám (a ani znát nechci).

1) V českém překladu je ‚linguistic framework‘ přeloženo jako ‚lingvistický systém‘, zatímco ve slovenském je ‚jazykový rámec‘. ‚Empiricism‘ bych nepřekládal jako ‚empiricismus‘, ale prostě jako ‚empirismus‘ (ale nepsal bych ‚empirizmus‘).

2) Kurt Gödel, *Filosofické eseje*, Praha 1999.

3) Mark A. Notturmo v knize *Science and the Open Society* (tak hezky kontroverzní, že jsem jí věnoval jeden seminář se studenty; při tom vznikla hrubá verze překladu, až najdu čas na dopracování, budu uvažovat o případném vydání) je ještě tvrdší: ...*Kuhnova institucionální filozofie vědy je živoucím dědictvím [logického pozitivizmu] – což je patrně i důvod, proč si Carnap vybral Kuhna jako svého „oficiálního“ následovníka, když se nakonec všem stalo jasným, že pozitivistický císař nemá žádné šaty.*

Kresba © Vladimír Jiránek

ŠPIČKOVÝ PSYCHIATR NEDÁ ANI RÁNU
BEZ ŠPIČKOVÉHO SOFTWARE ?

Ještě jednou: jsem za kritické připomínky vděčný. Přivedly mne k doplnění jednoho mého výroku. Říkával jsem totiž: „Když někdo cituje nějakého filozofa, cituje ho zpravidla překrouceně (třeba Carnapa). Když ale někdo cituje Poppera, zpravidla uvede přesný opak toho, co Popper napsal.“ Doplněk zní: „Někteří lidé však Poppera necitují ani takto. Říkají, co je zrovna napadne.“

P. S. Rudolf Carnap si zvolil Thomase Kuhna jako svého „oficiálního“ následovníka.³⁾

P. P. S. Carnapův přínos k filozofii vědy je obrovský a nenahraditelný: to, jak dovedl s nesmírnou důsledností empirický pozitivizmus až do hořkého konce, zaslouží skutečný obdiv. Carnap *byl velký filozof*, neboť jedním z předních úkolů filozofie je dovádět do (pro někoho) hořkých konců předsudky, tj. nevědomované premisy našeho myšlení. □

Ty pastviny zelené za mořem širokým a ve hrobě hlubokým

VOJTĚCH NOVOTNÝ

Vesnice Ohu ze severu Nové Guineje není v procesu globalizace příliš pozadu za takovým Chlumem u Třeboně, neboť má rovněž autobusové spojení s nedalekou metropolí. Tou je v tomto případě Madang, jenž je nejkosmopolitnějším z měst na pobřeží Bismarckova moře, zejména poté, co byl jeho tradiční rival Rabaul před šesti lety vyřazen ze soutěže tím, že zapadl dvěma metry sopečného popela. Přese všechnu světovost se i v Ohu občas vyskytnou nejasnosti týkající se detailů životního stylu v euroamerických civilizacích, a pak jsem obvykle povolán ke konzultaci. Klíčovou otázkou jedné z celovesnických diskusí bylo, zda v Americe a Evropě existuje svoboda. Dříve, než jsem potvrdil v Ohu již převládající názor, že existuje, jsem si nechal svobodu definovat a dověděl se, že je jí míněn neomezený přístup k penězům pro každého.

Po desetiletí byli vesničané vystaveni vlivu nejprve německých, později australských a dnes rozmanitě euroamerických cizinců, počítaje v to i pětileté působení našeho výzkumného týmu. Pokud se stále ještě většinou domnívají, že všichni ti cizinci přicházejí ze společností, kde žádná materiální tužba nezůstane nesplněna, neboť peněz může mít každý, co hrdlo ráčí, ukazují to na jistou tendenci k idealizaci zámožných krajů. Dříve, než se začneme podívat nad naivitou Novoguinejců, prozkoumejme ale věrohodnost našich představ o exotických společnostech. Zjistíme, že tradiční, zejména lovecko-sběračské a primitivně zemědělské kultury máme tendenci nahlízet rovněž nesmyslně, jako rousseauovskou seľkau života v harmonii s přírodou.

Nám, v euroamerickém sektoru, bylo bezkonfliktní soužití s matkou přírodou údajně pokaženo postupující civilizací, takže jsme na tom teď hůř nejen ve srovnání s cizinci, ale i s vlastními předky. Už na Starém bělidle, kde se, jak známo, žilo starosvětsky, to bylo výborné, a což teprve ta idyla u lovců mamutů! Stejná nostalgie po minulosti panuje ovšem i na Nové Guineji, kde jsou staré časy před kontaktem s Evropou nazývány prostě „gutpela taim“, tj. časy dobré, ačkoliv se nám to z materiálů sebraných prvními antropology nutně takto jevit nemusí.

Mytické představy o těch druhých daleko za mořem nebo hluboko pod drnem jsou obvykle fantazijními řešeními velmi domácích a současných problé-

mů, například nedostatku finančního kapitálu na Nové Guineji či pěkné přírody v Evropě. Stále ještě je pravděpodobnější, že se Novoguinejcům následováním euroamerického příkladu podaří vybudovat společnost všeobecného materiálního dostatku, než že my studiem předindustriálních kultur získáme zázračný recept na nekonzumní, k přírodě ohleduplnou společnost. Pokud ovšem neuvažujeme o zavedení kamenných seker coby špičky technologie v kombinaci s malárií pro lepší regulaci české populace. To by se hvězdy opravdu navrátily do České kotliny, nikoli naší laskavou péčí, ale nám navzdory. □

Autor článku a p. Jackson Ab z Ohu diskutují problém globalizace. Snímek © Jan Lepš

ESEJ